TIPARUL *N1 de N2 (NEPOT DE SORĂ)*. OBSERVAȚII MORFOSINTACTICE ŞI SEMANTICE (cu referire specială la româna veche)

GEORGIANA PÎRVULEȚ

Şcoala Gimnazială pentru Deficienți de vedere, Bucureşti

Cuvinte-cheie: *română veche*, *sintagmă nominală*, *prepoziție*, *morfosintaxă*, *semantică.*

Mots-clés : *roumain ancien*, *syntagme nominale*, *préposition*, *morphosyntaxe*, *sémantique.*

1. INTRODUCERE

Dintre prepozițiile[1] funcționale[2] specifice limbii române, cel mai des utilizată, atât în româna veche, cât şi în cea actuală, este prepoziția *de*[3] din tiparul *N1 de N2*, unde *N1* numeşte obiectul posedat, iar *N2*[4], posesorul a cărui prezență este implicită, presupusă (Niculescu 2008: 87, 98). Aşa cum vom arăta, prepoziția *de* se combină cu un grup nominal (GN), având următoarea structură: *nepot* [$_{GP}$ *de* [$_{GN}$ *soră*]] (Mardale 2009d: 49).

În ceea ce priveşte statutul prepoziției *de* din acest tipar, s-a avansat atât ideea potrivit căreia este marcă a cazului genitiv (Milner 1982, Zribi-Hertz 1996, *apud* Niculescu 2008: 91–92), cât şi opinia conform căreia *de* este centru de grup prepozițional, selectându-şi nominalul complement (Lyons 1986, *apud* Niculescu 2008: 91–92). În viziunea Danei Niculescu (2008: 97), *de* este centru de grup funcțional (GF), ce nu poate atribui cazul celui de-al doilea nominal; prepoziția are rolul unui complementizator în cadrul grupului nominal.

Parcurgând o serie de scrieri din perioada 1521–1780 (texte bisericeşti, documente originale, cronici etc.), atenția ne-a fost atrasă de frecvența mare a acestui tipar (*nepot de soră*) – moştenit din latina vulgară[5] (Stan 2013b, 2016: 360).

[1] Vezi precizări cu privire la conceptul de prepoziție la Jackendoff 1973, Rizzi 1988, Abney 1986, Grimshaw 1991, Chomsky 1981, *apud* Mardale (2009a: 55).

[2] Vezi distincția dintre *prepoziii lexicale* şi *prepoziții funcționale*/*gramaticale* la Pană Dindelegan 1997, 2003, GALR I 2008, Mardale 2009a, b, c, d, GBLR 2010 etc.

[3] Potrivit lui Marcel den Dikken (1998), prepoziția *de* din tiparul *N1 de N2* este o copulă nominală fără sens (*apud* Niculescu 2008: 94).

[4] În lingvistica internațională, *N2* din acest tipar a fost interpretat ca atribut prepozițional cu rol restrictiv, având funcție de identificare; *ibidem*.

[5] În latina vulgară, prepoziția *de*, urmată de ablativ, înlocuia genitivul sintetic (Meyer-Lübke 1900, *apud* Stan 2013b: 35; Frâncu 2009: 166).

BDD-A31123 © 2020 Editura Academiei

Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:52:27 UTC)

În lucrarea de față, ne propunem o analiză a acestui tipar la nivel morfosintactic şi semantic. Cercetarea noastră va urmări anumite aspecte, precum frecvența structurii în funcție de tipurile stilistice de texte analizate (Chivu: 2000); clasificarea semantică a construcțiilor marcate prin prepoziția *de*; aspectele morfosintactice ale grupării, precum şi înregistrarea tiparului în gramaticile vechi româneşti.

2. TIPARUL *N1 DE N2* (*NEPOT DE SORĂ*), ÎN LIMBA ROMÂNĂ VECHE

Deşi prepoziția *de* poate apărea în structuri cu diferite tipuri de substantive (vezi Mardale 2009d pentru româna contemporană, şi Pană Dindelegan 2013a, Stan 2013a, b, 2016, Nedelcu 2015 pentru limba veche), totuşi atenția noastră se va concentra numai asupra acelor construcții în componența cărora se află nume relaționale care indică atât gradul de rudenie, cât şi statutul social/ocupația unor referenți[6].

Primul nominal exprimă, în majoritatea cazurilor, grade de rudenie, precum: *fecior* – cuvânt prezent în toate cele patru dialecte, fiind moştenit din latinescul *fetiolus* (Şăineanu 1929, Sala 1999: 129); *copil*, termen a cărui origine este necunoscută, răspândindu-se din română în celelalte idiomuri balcanice (DER 1958–1966)[7], *nepot* şi *fată*, moştenite şi ele din latină etc.

De asemenea, în scrierile cronicarilor am întâlnit unele nominale cu rol de centru al tiparului *N1 de N2*, ce denotă o funcție socială din Evul Mediu: *vătaf*, cu varianta *vătav* – cuvânt ce provine din vechea slavă[8], fiind transmis „pe cale populară" (Sala 1999: 173); termenul are sensul de „supraveghetor al slugilor de la curtea unui boier" (DEX 2009) şi apare frecvent în structura *vătaf de N2*, atestată mai cu seamă în cronicile din secolul al XVIII-lea.

2.1. Frecvența tiparului. În limba română veche, tiparul cu prepoziția *de* este mult mai răspândit în textele nordice, în vreme ce scrierile din sud folosesc genitivul sintetic (Frâncu 2009: 166). De asemenea, construcția este prezentă în textele administrativ-oficiale din prima etapă a limbii române, aşa cum reiese din enunțurile de sub (1).

(1) a. *Deci am **un frate de tată** pre nume Du<mi>tru şi las să-i dea Dragna o țigancă pre nume Şuchiia* (DÎ, Testament *J. Olt, 12 aprilie [1591–1600])

[6] Într-un articol din 2010, Isabela Nedelcu, citându-l pe Bartning (1993), face distincția dintre *numele unirelaționale* – nume care indică diferite grade de rudenie, precum: *frate, mamă, văr*, ori rolul social: *vecin,* statutul profesional: *vânzător* sau care denumesc o parte dintr-un întreg: *picior* – şi cele *multirelaționale*, ce intră „în diverse relații semantice"; vezi detalii la Nedelcu (2010: 121).

[7] Vezi originea controversată a acestui cuvânt în DER (1958-1966).

[8] În DER (1958–1966) se arată că acest termen are „origine îndoielnică", provenind probabil din tătară, de la cuvântul *vataha* (= grup).

BDD-A31123 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:52:27 UTC)

b. *Şi las şi Răducanului sin Mateiu logofăt vărului, **o fată de țegan**, care i-am şi dat-o* (DRH.B, XXXVII: 279)
c. *Iară după giudeţul patriiarhului lui Mihail o fată a unui Ion de se va tâmpla şi **o nepoată de sor** a muieriei lui cu doi fraţi el gice se se împreuneadze* (Prav. 1581: 278r–v)
d. *Deci, după cum poruncéşte Svinţia sa la Sfânta Evanghelie, [eu] încă fiind jupânească şi **fată de boiaren** a lu Staico vornic ot Şinţeşti* (DRH.B. XXXVII: 67)

Tiparul este atestat şi în scrierile bisericeşti timpurii (2), însă apare mult mai rar decât în cele juridico-administrative.

(2) *Unde iaste Domnul ce ne-au scos din pământul Eghipétului şi ne-au povăţuit… în pământ în carele n-au trecut printr-însul om, nice s-au sălăşluit **fiiu de om** acoló?* (DPar.1683: 306)

Deşi se consideră că această sintagmă este arhaică, fiind înlocuită, după secolul al XVI-lea, cu genitivul sintetic (Densusianu 1938: 143–4), totuşi este des întâlnită şi în cronicile din veacul al XVIII-lea (3).

(3) *era zălog la Poartă şi **cu alți ficiori de boieri*** (NL.1750-66: 94)

2.1. Clasificarea semantică a tiparului *N1 de N2*. Din perspectiva Andreei Şovar, tiparul codează două relaţii diferite: **1.** sursa/originea şi **2.** posesia (Şovar 2012: 257). În opinia noastră, din punct de vedere semantic, sintagmele în componenţa cărora se află prepoziţia funcţională *de* pot exprima şi alte relaţii semantice, după cum vom arăta în continuare.

2.1.1. În categoria posesiei inalienabile[9] intră construcţiile care indică *rudenia* (4), dar şi relaţia *parte-întreg/de meronimie* (5) (Niculescu 2008: 89, Nedelcu 2009).

(4) a. *Dar şi aprozii atunce nu era din oameni proşti…, ci era tot **ficiori de boieri**.* (NL.1750–66: 11)
b. *Tot în boierie au fostu şi la cinste, cât au fostu domn, şi ş-ncă i-au dat voie de s-au şi însurat în dzileli lui, de-au luat **altă fată de boier*** (NL.1750–66: 133)

(5) a. *Şi zise către el Devora: „Mergând voiu mearge cu tine; însă să ştii căci nu va fi izbânda pre calea carea tu mergi, căci în **mână de muiare**[10] va da Domnul pre Sisara”.* (BB.1688: 176)
b. *cum putu nescrisul să se încape întru **pântece de mumă** şi cel fără de trup şi neîmpărţit şi nemestecat şi neschimbat să împreuneaze sineş trupului omenesc pre chip.* (CC^2.1581: 557)
c. [Ştefan-vodă cel Bun] *au audzit **un glas mare de om** strigând* (NL.1750-66: 11)

[9] Pentru detalii, vezi Niculescu 2008.
[10] Vezi analiza tiparului *mână de copil*, pentru româna contemporană, la Niculescu (2008: 88).

BDD-A31123 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:52:27 UTC)

Tiparele care implică nume de rudenie sunt exemple pentru modificatorul restrictiv, prepoziția *de* îndeplinind rolul de „marcator intern al grupului determinat" (Stan 2016: 360)[11].

2.1.2. Din perspectiva lui Mardale (2009d: 207), în sfera mai largă a rudeniei intră relația de *descendență*, prin care se indică sursa/originea unui referent, tipare extrem de frecvente în cronicile şi în scrierile administrative din româna veche (6).

(6) a. *[Şi] eu amu spus c[ă]tră Andriiaş că simtu* ***nep[ot] de frate*** *(...)* (DÎ, Scrisoare *Bistrița, a. 1 noiembrie 1600)
b. *Aceşti de mai sus scriş fiind* ***nepoț de sor(ă)*** *tatului jăluitoriului acestue (a. 1761).* (Iorga, S. D. VI, 161, *apud* Şovar 2012)
c. *Numai un copilaş,* ***nepot de fiiu Brâncovanului****, au scăpat* (NL.1750–66: 279)

În astfel de structuri, prepoziția *de* are sensul de „dinspre"/„din partea" (Şovar 2012 : 257): *un frate de tată = un frate dinspre tată/din partea tatălui*.

2.1.3. Destul de frecvente sunt şi tiparele prepoziționale ce marchează relația *locativă alienabilă* (Niculescu 2008: 89), prin care se indică funcția/statutul social al referentului şi locul în care el îndeplineşte acest statut. Astfel de construcții apar cu precădere în cronici (7a), tipar cu influență slavă, în care *de* este echivalentă cu *o(t)* (Stan 2013b: 38), dar au fost înregistrate şi în unele scrieri bisericeşti, mai exact în predoslovii (7b).

(7) a. *Iară Volodiovschie,* ***starostele de Cameniță***[12]*, dac-au vădzut că s-închină cetatea, el au întrat în ierbărie de-au dat foc, de-au arsu şi el cu iarba* (NL.1750-66: 45)
b. *Dumnedzău cu mâna sa cea putearnică au arătat Măriei Sale spre acesta lucru îndereptătoriu, preaosvențitul părinte Petru Moghila,* ***fecior de Domn de Muldova*** (CazV.1643: 5-6)

2.1.4. Prin grupurile prepoziționale cu *de* se exprimă, în româna timpurie, şi *calitatea* unui referent, după cum se poate observa în (2), dar şi în (8), ocurente în special în textele bisericeşti ale veacului al XVII-lea.

(8) a. *pentru că* ***om de războiu*** *era* (BB.1688: 17)
b. *Prăviiam în visul nopții, şi ádecă cu nuării ceriului* ***ca un fiiu de om*** *venind era* (DPar.1683: 322)

2.1.5. Tiparul prepozițional cu *de* poate marca atât relația de rudenie dintre referenți, cât şi *etnia*, aspect regăsit în cronici şi în scrierile oficiale timpurii (9).

(9) a. *Şi cu dânsul s-au mai luat* ***un copil de turcu*** (NL.1750–66: 24)
b. *El s-au sculat de-au fostu luat* ***un copil de țigan*** *al Stoicăi* (DRH.B XXXVII: 91)
c. *Poruncă s-au dat pe la târguri, pe unde s-ar tâmpla a mergi acest*

[11] Vezi o interpretare diferită la Niculescu (2008: 97-9).
[12] Vezi analiza construcției din limba actuală *Iancu de Hunedoara* la Niculescu (2008: 88-9).

BDD-A31123 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:52:27 UTC)

armaş, ducând la paza ocnii pe Panait ce-au fost căpitan de arnăuţi şi ***pe un copil de arman***. (Cond. Mavr. II, 39, *apud* Şovar 2012)

3. ASPECTE MORFOSINTACTICE ALE TIPARULUI

În lingvistica românească recentă se face distincția[13] dintre genitivul flexionar/sintetic, marcat prin flective specifice, şi cel analitic, realizat prin construcții cu prepoziția *a* sau cu prepoziția *de*[14] (Stan 2003, Mardale 2009a, b, c, d[15], Pană Dindelegan 2008, 2013a, Şovar 2012). Tiparul cu *de* nu reprezintă un mod de exprimare a genitivului, ci este „o construcție complementară acestuia" (Niculescu 2008: 93).

La nivel morfosintactic, sintagma *N1 de N2*[16], atestată la Roma înainte de secolul al IV-lea (Stan 2014), este echivalentă cu un genitiv flexionar[17] numai în contextele în care *N2* este determinat definit (Stan 2013b: 35) (10). Grupul prepozițional în discuție provine din limba latină (Densusianu 1938: 143–144, Bourciez 1956, *apud* Stan (2013b: 35) şi este restrictiv; centrul prepozițional selectează un grup nominal non-referențial (Stan 2016: 359).

(10) *casa* ***de Domnulu*** (PS.1573–8: 424)/*casa* ***Domnului*** (PH.1500–10: 110^{v}), *apud* Stan (2013b: 37)

1.1. Structura internă a tiparului *N1 de N2*, în româna veche

3.1.1. Singura situație în care tiparul cu *de* selectează un constituent *determinat definit*, fiind astfel echivalent cu un genitiv flexionar, este cea de sub (10), unde cele două substantive au citire referențială (vezişi Şovar 2012: 264). În unele cazuri, foarte rare şi ele, determinarea definită a celui de-al doilea constituent se realizează prin afix posesiv (11).

(11) *Iară* ***nepoții de frate-mi*** *(...) nu se vor împreuna* (Prav.1581: 245^{r})

[13] Pentru diferențele morfosintactice şi semantice dintre genitivul sintetic şi cel analitic, marcat prin prepoziția *de*, vezi Mardale 2009d: 211–2; Şovar 2012: 257. Camelia Stan consideră că între cele două tipuri de exprimare a genitivului există şi o diferență în plan semantic; astfel, genitivul sintetic exprimă relația de posesie, în vreme ce construcția prepozițională arată „relația de identificare a subsetului de elemente actualizate de grupul determinant" (Stan 2003, *apud* Şovar 2012: 258).

[14] Dana Niculescu (2008) arată că prepoziția *de* este marcă a genitivului analitic doar în construcții de tipul *Iancu de Hunedoara, episcopul de Buzău*, întrucât acestea sunt echivalente cu structurile în care apare genitiv flexionar: *Iancu al Hunedoarei, episcopul Buzăului* (p. 92–3).

[15] Alexandru Mardale (2009d: 210–212) identifică, pentru româna contemporană, şi unele structuri care se actualizează fie prin genitiv morfologic: *floarea-soarelui*, *mâna Maicii Domnului*, *regina nopții,* fie prin genitiv prepozițional: *dinte de lapte, floare de colț*.

[16] În româna veche se înregistrează şi genitivul analitic, marcat prin prepoziția *a*, ce precedă mai cu seamă o serie de cuantificatori (Dindelegan 2013a: 163, *apud* Nedelcu 2015: 72).

[17] Nici în româna actuală nu sunt echivalente cu un genitiv flexionar toate structurile marcate prin prepoziția *de*: **iubirile de fete* (Stan 2003, *apud* Niculescu 2008: 93).

BDD-A31123 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:52:27 UTC)

În majoritatea situațiilor, construcția prepozițională își selectează un nume *nedeterminat* (vezi și Stan 2013b: 37); primul constituent din sintagmă este tot un nominal nedeterminat. În astfel de situații, *N1* „ocupă o poziție predicativă și are utilizare «nudă»” (Șovar 2012: 261). Exemplele de acest fel sunt extrem de numeroase în textele juridico-administrative timpurii, dar mai cu seamă apar în cronicile din secolul al XVIII-lea (12).

(12) a. *tatăl anume fecior, îmă, fată, frate, nepot,* ***nepot de nepot****, cel ce naşte* ***din nepot de frate*** *şi câte-s de-acia aşea* (Prav. 1581: 252[r])
b. *Iară despre Schinder paşe era să opriască pre Tătari, să nu îmble stricându în Țara Leşască şi în Muldova domni streini să nu hie, fără cine va hi* ***fecior de domnu****.* (CLM.1700–50: 37)
c. *Prins-au şi pe un grec,* ***nepot de sor’*** *lui Iordachi Rusăt vornicul, de l-au bătut şi l-au îmbrăcat cu sucman negru* (NL.1750–66: 191–2)

Alteori, doar primul constituent din structura prepozițională este determinat definit, selectând articolul hotărât ca marcă prototipică a determinării, în vreme ce complementul obligatoriu cerut de prepoziția *de* este nedeterminat, după cum se poate observa în contextul de sub (13).

(13) *Pus-au şi pe trii boierenaşi de au tras,* ***pre vătavul de copii***[18] *şi pre doi copii din casă* (NL.1750–66: 8)

Mai mult decât atât, am înregistrat contexte în care prepoziția *de* selectat tot un substantiv nedeterminat, însă primul constituent din tipar primește determinare emfatică, ce se realizează atât prin articol hotărât enclitic, cât și prin demonstrativul *cel* (14a, b).

O situație rară o reprezintă cea de sub (14c, c’) primul substantiv din tipar primește determinare dublă, atât prin articol definit, cât și prin afix posesiv. Construcția de față este interpretabilă: fie vorbim despre un caz rar de determinare emfatică specific românei vechi, fie afixul posesiv funcționează ca un complement obligatoriu cerut de substantive relaționale.

(14) a. *Deci* ***copilul cel de turcu*** *au nemerit la un agă* (NL.1750–66: 24)
b. *Şi-i era urâți* ***ficiorii cei de boier****, să nu-i vadză într-ochi* (NL.1750–66: 109)
c. *Iară cătră a treia cuscrie nunta dintăi să se împreune neapărat, iară soru-mea cu fratele muieriei meale nice într-un chip, nice* ***nepotulu-mi de frate*** (Prav.1581: 244r)
c’. ***nepotulu-ş de frate*** (DPar.1683: 324)

[18] Acest tipar nu este înregistrat în dicționarele vechi ale limbii române; o structură apropiată ar putea fi cea prezentă în DER (1958–1966), cu genitiv sintetic: *vătaful beizadelelor* „camerist principal al copiilor de domni”.

BDD-A31123 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:52:27 UTC)

De asemenea, primul substantiv din gruparea prepoziţională poate primi determinare definită realizată prin afix posesiv (15) sau prin adjectiv demonstrativ (16).

(15) ***nepotu-său de frate*** **(**DPar.1683: 324)
(16) a. *au răscumpărat* ***acel copil de ţigan*** (DRH.B XXXVII: 151)
b. *Deci* ***acestu copil de ţigan****, ce scrie mai sus, venitu-se-au în partea jupâneasei Mari[i]i* (DRH.B XXX: 383)
c. *Pentru că* ***acestu copil de ţigan****, … fostu-l-au cumpărat Ivan şifariul* (DRH.B XXX: 383)

Determinarea nedefinită se realizează numai în cazul primului constituent, atât prototipic, prin articol nedefinit (17), cât şi prin numeral cardinal (18) ori prin adjectiv pronominal indefinit (19).

(17) *Era* ***un ficior de mazil****, de-l chema Davidel* (NL.1750–66: 209)
(18) a. *Şi s-au mai dus după dânsul de aice din Moldova* ***trii nepoţi de frate*** (NL.1750–66: 28–9)
b. *nu iaste ca se se poată* ***doi fraţi de tată*** (Prav.1581: 232r)
(19) a. *[ş]i zicând să-i dea* ***altu copil de ţigan*** *schimbu.* (DRH.B XXX: 383)
b. *Şi la aceasta tocmală au fost Nacul pârcălabul şi Ieremiia Murguleţ şi Ştefan Murguleţ şi Epatie Murguleţ şi* ***alţi feciori de boiari*** (DÎ, Zapis de schimb Suceava, 17 iulie 1593)
c. *Deci acel sol mare viniè cu multă pohvală şi podoabe si* ***cu mulţi ficiori de domni leşeşti*** (NL.1750–66: 147)
d. *şi* ***câţiva feciori de boieri grijiţi****, îi ţinè gata în Iaşi* (NL.1750–66: 207)
e. *Multe ţiitori fete mari ţinè şi apoi le îndzăstra şi le mărita, cu haine, cu odoară,* ***ca pre nişte fete de boier*** (NL.1750–66: 319)

3.1.2. În ceea ce priveşte funcţia *cuantificatorului*, aceasta este bine reprezentată în tiparul *N1 de N2*, însă apare doar la primul constituent; cel mai adesea este ocurent cuantificatorul universal *tot*, multe exemple fiind înregistrate în scrierile bisericeşti, în naraţiunile biblice de secol XVII, dar şi în cronicile de mai târziu (20).

(20) a. *Şi au făcut dentr-un sânge* ***toată ruda de om*** (NT.1648: 343)
b. *Spre aceaia îndeamnă* ***pre tot fealiul de om*** (NT.1648: 392)
c. *Ş-au ales* ***din toţi ficiorii de boier*** *pe Mihălachi* (NL.1750–66: 187)

3.1.3. Prezenţa *modificatorilor*[19] este atestată atât în cazul primului constituent, cât şi în cel al complinirii obligatorii. Cel de-al doilea constituent selectează modificatori restrictivi (21).

(21) a. *Acolo, în grabă, nice un domnu sau* ***ficior de domnu mazâl****, nu era nimi* (NL.1750–66: 141)

[19] Vezi exemple pentru româna contemporană la Mardale (2009d: 207).

BDD-A31123 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:52:27 UTC)

b. *Era la curte boierinaşi, tot* ***ficiori de mojâci codreni*** (NL.1750–66: 184)
c. *Şi acesta,* ***fecior de muiare curvă****; şi au născut lui Galaad pre Ieftae* (BB.1688: 182)
d. *Şi era om den fiii lui Veniamin, feciorul lui Afec,* ***fiiu de om emeniu****, om tare în vârtute* (BB.1688: 200)
e. *Iară Humno Soluneanul întru a sale dereptări nu apără, anume tatăl şi feciorul a se aduna cu mătuşea şi* ***cu nepoată de vară premare*** (Prav.1581: 263^{r})

În corpus apar şi construcțiile în care cel de-al doilea nominal, nedeterminat, selectează un modificator restrictiv, realizat printr-un nume ce denotă funcția/ocupația unui referent; astfel de exemple sunt întâlnite cu precădere în narațiunile biblice din veacul al XVII-lea (BB.1688) (22).

(22) *Şi* ***fată de om preot****, de se va da la om strein de neam, ea den cepăturile ceale sfinte nu va mânca* (BB.1688: 87)

Mult mai rar apar modificatorii nonrestrictivi, ocurenți atât la primul constituent (23a), cât şi la cel de-al doilea (23b, c).

(23) a. *pare a fi deci* ***un tânăr fiu de boier*** *care era la carte în Polonia* (CLM.1700–50: LXV)
b. *Avea şi Ştefan vodă ca 300 de oameni într-ales călăreți şi* ***câțva feciori de boieri tineri*** *cu sine* (CLM.1700–50: 149)
c. *suntu* ***domni de rudă bună*** (DÎ, XVIII* *Târgovişte, 5 septembrie [1599])

3.1.4. În majoritatea exemplelor înregistrate, doar primul constituent îşi selectează un *complement al numelui*, impus de substantive relaționale; complementul se exprimă prin pronume personal în genitiv (24).

(24) a. *şi răniți mulți din războiul cel dentâiu, între carii era răniți feciorul lui Jolcovschii şi* ***nepotul lui de frate*** (CLM.1700–50: 47)
b. *şi* ***nepotul lor de frate****, Istratie* (DRH.A XXIII: 107)

3.2. Uneori, primul constituent din tiparul *N1 de N2* face parte dintr-o construcție partitivă (25a), alteori, întreaga sintagmă este un grup nominal apozitiv (Pîrvuleț 2018) (6c), (25b).

(25) a. *Măria-Sa Costantin-Vodă au mai socotit* ***pre unii din ficiorii de boieri*** *carii nu putea să încapă în boierie* (NL.1750–66: 403)
b. *Soția lui Miron Costin era Ileana Movilă,* ***nepoata de fiu*** *a lui Simion Vodă (*CLM. 1700–50: XLII)

3.3. În textele vechi studiate pentru acest articol, mai cu seamă în cele juridice timpurii, au fost înregistrate şi unele ilustrări speciale, în care tiparul *N1 de N2* este urmat de complement al numelui în genitiv, după cum vom arăta în enunțul de sub (26a). De asemenea, *N1* poate lipsi din tipar (26b).

BDD-A31123 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:52:27 UTC)

(26) a. ***nepoții de frate a tătâne-miu sau a mâne-mea*** *îmi iaste unchiu-micu şi mătuşe-mică.* (Prav.1581: 227v)
b. *Şi cine se va ispiti de în roda mea,* ***au nepot de fecior, au de soră, au de frate*** *să-mi strici pomana mea de la svînta mănistire, să fie triclet şi proclét şi afurisit şi blestimat de 318 oteți* (DRH.B XXIV: 454)

În scrierile juridice şi în cele administrative din perioada cercetată, apare frecvent tiparul *N1 de suflet* – (27).

(27) a. *Iară ceia ce-s de pre darea fecioriei supt împărțire sâmt şi ceia în doao întru apropiare ce-i e părinte de trup şi* ***fecior de suflet****.* (Prav.1581: 252)
b. *(....) să o păzească, să le fie lor* ***fată de suflet*** *(...)* (DRH.B XXI: 9)
c. *[Şi] eu amu spus c[ă]tră Andriiaş că simtu nep[ot] de frate şi* ***fecioru de suflet giurat în besea[recă]****.* (DÎ, Scrisoare *Bistrița, a. 1 noiembrie 1600)

Deşi dicționarele româneşti înregistrează această sintagmă doar cu nominalul *copil*, mai rar cu *fiu* (v. DLRLC 1955–1957, dar şi mai recent DEX 2009, MDA 2010), totuşi exemplele în care apar nume de rudenie precum *fecior* sau *fată* sunt destul de frecvente în limba veche. Sensul sintagmei este acela de „copil (fecior/fată) adoptiv/-ă/crescut/-ă de părinți adoptivi" (MDA 2010). Interesant este faptul că Lazăr Şăineanu (1929) consideră tiparul ca fiind locuțiune şi precizează că este un calc după structura venețiană „fio d'anema". Mai târziu, Scriban (1939) înregistrează tiparul *fecĭor de suflet*, arătând că este „vechi" şi precizând că se referă la „copil adoptiv".

4. PREZENȚA TIPARULUI *N1 DE N2* ÎN GRAMATICILE VECHI ROMÂNEŞTI

Într-una dintre primele gramatici ale limbii române (EG.1757), tiparul de care ne ocupăm aici nu este considerat o structură genitivală (Stan 2014: 39).

Mult mai târziu, în gramaticile din secolul al XX-lea, structura este înregistrată ca variantă liberă a genitivului flexionar; aşadar, alături de genitivul sintetic, se vorbeşte şi despre marcarea analitică a acestui caz, atât prin tipare cu prepoziția *de*, cât şi prin construcții cu *a* (Scriban 1925, Iordan 1943, Tiktin 1945, Hořejši 1958, *apud* Şovar 2012, GA 1963).

O observație interesantă face Ion Heliade Rădulescu, vorbind despre cazul genitiv, acesta subliniază ideea că, pentru marcarea lui, se utilizează în română atât forma flexionară, cât şi genitivul analitic, afirmând că „[Substantivul] se în întemplare de a arăta al cui este cheva; sau de chine atârnă". Autorul gramaticii oferă următoarele exemple: *a Costii/de Costea* (Heliade Rădulescu 1841: 8) şi adaugă faptul că substantivele în genitiv răspund la întrebările „de chine? ori de che?". Heliade Rădulescu (1841: 11) subliniază că structura cu *de*, pentru genitiv, este atestată şi în italiană: *de suroru* (română)/*di sorella* (italiană). Autorul nu face

BDD-A31123 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:52:27 UTC)

totuşi observații privind felul nominalului care intră în această structură, afirmația lui fiind valabilă atât pentru substantivele cu trăsătura [+ animat], cât şi pentru cele nonanimate.

Câțiva ani mai târziu, în gramatica lui Massim (1856: 30), pentru cazul genitiv se oferă doar varianta sintetică, acesta fiind echivalent, ca formă, cu dativul: *acestui popă/acestor popi/acestei case/acestor case*.

Tiparul *N1 de N2* este înregistrat şi de Sextil Puşcariu (1940: 138); autorul atrage atenția asupra faptului că pot fi folosite „două morfeme" pentru a indica acelaşi caz. De pildă, pentru genitiv se utilizează atât desinența specifică: *omu**lui**/cas**ei***, cât şi tiparul *flori **de trandafiri***.

Structura cu *de* nu este recunoscută ca fiind o variantă a genitivului românesc în *Gramatica de bază* a lui Ion Coteanu (1982: 60-62), autorul identificând pentru acest caz doar genitivul sintetic sau cel realizat prin morfem liber, specific numelor proprii masculine (*lui Ion*).

5. CONCLUZII

În urma cercetării sumare privind tiparul *N1 de N2* din limba română veche, se pot desprinde următoarele aspecte.

În ceea ce priveşte frecvența tiparului, acesta apare cu precădere încă din secolul al XVI-lea, în special în documentele româneşti, texte originale, specifice stilului administrativ. Deşi structura cu *de* este considerată învechită, ea se regăseşte până în perioada târzie a românei vechi: o întâlnim la cronicarii moldoveni, mai cu seamă la Neculce şi la Costin.

Privitor la relația semantică se ce stabileşte între cei doi constituenți, am arătat că această construcție poate coda relația de posesie inalienabilă, relația locativă alienabilă, originea/descendența, etnia şi chiar calitatea unor referenți.

Interesantă este şi structura tiparului *N1 de N2*; am observat că determinantul definit, realizat prototipic prin articolul definit, este prezent foarte rar în cadrul tiparului, numai la primul constituent; mult mai numeroase sunt exemplele cu determinare nedefinită, exprimată prin adjectiv indefinit sau prin numeral. Cuantificatorul şi modificatorul sunt prezenți într-un număr relativ mare, iar complementul numelui este selectat de *N1*.

Tiparul *N1 de N2* este înregistrat doar în unele gramatici vechi ale românei, fiind considerat o variantă a genitivului flexionar.

SURSE

BB.1688: *Biblia* (Bucureşti). Ed.: *Biblia adecă Dumnezeiasca Scriptură a Vechiului şi Noului Testament*, Bucureşti, 1977

CazV.1643: Varlaam, *Cazania*, ediție îngrijită de J. Byck, Bucureşti

BDD-A31123 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:52:27 UTC)

CC[2].1581: Coresi, *Evanghelie cu învățătură* (Braşov). Ed. S. Puşcariu, Al. Procopovici.
Diaconul Coresi, *Carte cu învățătură*, Bucureşti, 1914
CLM.1700–50: Miron Costin, *Letopiseţul Ţării Moldovei*, ed. P. P. Panaitescu, în M. Costin, *Opere*, Bucureşti, 1958, p. 41–201
DÎ**:** *Documente şi însemnări româneşti din secolul al XVI-lea*, text stabilit şi indice de Gh. Chivu, Magdalena Georgescu, Magdalena Ioniță, Al. Mareş, Al. Roman-Moraru, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1979
DPar.1683: Dosoftei, *Parimiile preste an*, Iaşi, 1683, ed. Mădălina Ungureanu, Iaşi, 2012
DRH.A: *Documenta Romaniae Historica. A. Moldova*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1996: vol. XXIII (1635–1636); 2006: XXVIII (1645–1646)
DRH.B: *Documenta Romaniae Historica. B. Țara Românească*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1985: vol. XXV (1635–1636); 1998: vol. XXX (1645); 2003: vol. XXXI (1646)
EG.1757: Dimitrie Eustatievici Braşoveanul, *Gramatica rumânească (1757). Prima gramatică a limbii române*, ed. N.A. Ursu, Bucureşti, 1969
NL.1750–66: Ion Neculce, *Letopiseţul*. Ed.: Ion Neculce, *Letopiseţul Ţării Moldovei şi O samă de cuvinte*, Bucureşti, ed. a II-a, 1959, p. 31–388
NT.1648: *Noul Testament* (Bălgrad/Alba Iulia). Ed. Alba Iulia, Reîntregirea, 1998
Prav.1581: *Pravila ritorului Lucaci.* Ed.: I. Rizescu, Bucureşti, Editura Academiei RSR, 1971

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

Abeillé, Anne, Olivier Bonami, Danièle Godard, Jesse Tseng, 2005, „Les syntagmes nominaux français de la forme *de-N*, în *Travaux de linguistique*, 2005/1, nr. 50, p. 79–95.
Chivu, Gheorghe, 2000, *Limba română de la primele texte până la sfârşitul secolului al XVIII-lea: variante stilistice*, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic.
Coteanu, Ion, 1982, *Gramatica de bază a limbii române*, Bucureşti, Editura Albatros.
Densusianu, Ovid, 1901, 1938, *Histoire de la langue Roumaine*, I–II, Paris: Leroux.
DER 1958–1966: Alexandru Ciorănescu, *Dicționarul etimologic al limbii române*, ediție de Tudor Sandru Mehedinți şi Magdalena Popescu-Marin, Bucureşti, Editura Saeculum, 2001.
Graur, Alexandru, Mioara Avram, Laura Vasiliu (ed.), 1963, *Gramatica limbii române*, II, Bucureşti, Editura Academiei Române.
Guțu Romalo, Valeria (ed.), 2005/2008, *Gramatica limbii române*, I, *Cuvântul*; II, *Enunțul*, Bucureşti, Editura Academiei Române.
Heliade Rădulescu, Ion, 1841, *Paralelism între dialectele romanu şi italianu sau Formă sau gramatică*, Bucureşti, Tipografia lui Ion Heliade.
Mardale, Alexandru, 2009a, „Que sont les prépositions ?", în *Analele Universității din Bucureşti, Limba şi literatura română*, vol. LVIII, nr. 1, Bucureşti, Editura Universității din Bucureşti, p. 53–72.
Mardale, Alexandru, 2009b, „Les prépositions en emploi fonctionnel. Quelques données du roumain", în François Guimier (éd.), *Autour de la préposition, Collection Bibliothèque Syntaxe et Sémantique*, Caen, Presses Universitaires de Caen, p. 25–35.
Mardale, Alexandru, 2009c, „Sur la distinction entre prépositions lexicales et prépositions fonctionnelles", în R. Zafiu, B. Croitor, A.-M. Mihail (coord.), *Studii de gramatică. Omagiu Doamnei Profesoarei Valeria Guțu-Romalo*, Bucureşti, Editura Universității din Bucureşti, p. 115–125.
Mardale, Alexandru, 2009d, *Les prépositions fonctionnelles du roumain : études comparatives sur le marquage casuel*, Collection Sémantiques, L'Harmattan, Paris.
Massim, I. C., 1856, *Elemente de ghrammatika rumâna*, A treia editziune, Bucureşti, Tipografia Colegiului.

BDD-A31123 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:52:27 UTC)

Nedelcu, Isabela, 2010, „Observații asupra utilizării numelor (uni)relaționale”, în R. Zafiu, A. Dragomirescu, Al. Nicolae (ed.), *Limba română: controverse, delimitări, noi ipoteze. Actele celui de-al 9-lea Colocviu al Catedrei de Limba română*, Bucureşti, Editura Universității din Bucureşti, p. 121–129.
Nedelcu, Isabela, 2015, „Variații în structura şi funcționarea grupului prepozițional în limba română veche”, în R. Zafiu, I. Nedelcu (ed.), *Variația lingvistică: probleme actuale. Actele celui de-al 14-lea Colocviu Internațional al Departamentului de Lingvistică*, I, p. 71–77.
Niculescu, Dana, 2008, *Mijloace lingvistice de exprimare a posesiei în limba română*, Bucureşti, Editura Universității din Bucureşti.
Pană Dindelegan, Gabriela, 1992, *Sintaxă şi semantică*, Bucureşti, Tipografia Universității Bucureşti
Pană Dindelegan, Gabriela, 2003, *Elemente de gramatică. Dificultăți, controverse, noi interpretări*, Bucureşti, Editura Humanitas.
Pană Dindelegan, Gabriela (ed.), 2010, *Gramatica de bază a limbii române*, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic Gold.
Pană Dindelegan, Gabriela, 2013a, „Flexiunea cazuală – între analitic şi sintetic. Cardinale şi cuantificatori non-numerici în româna veche”, *Limba română*, LXII, nr. 2, p. 159–172.
Pană Dindelegan, Gabriela (ed.), 2013b, *The Grammar of Romanian*, Oxford, Oxford University Press.
Pîrvuleț, Georgiana, 2018, *Apoziția nominală în limba română veche (secolele al XVI-lea – al XVIII-lea)*, Bucureşti, Editura Universității din Bucureşti.
Puşcariu, Sextil, 1940, *Limba română. Vol. 1. Privire generală*, Bucureşti, Fundația pentru Literatură şi Artă „Regele Carol II”.
Sala, Marius, 1999, *Introducere în etimologia limbii române*, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic
Stan, Camelia, 2006, *Categoria cazului*, Bucureşti, Editura Universității din Bucureşti.
Stan, Camelia, 2013a, *O sintaxă diacronică a limbii române vechi*, Bucureşti, Editura Universității din Bucureşti.
Stan, Camelia, 2013b, „*De*-phrases and specificity in old Romanian”, în *Bucharest Working Papers in Linguistics*, 15, Bucureşti, Editura Universității din Bucureşti, p. 35-42.
Stan, Camelia, 2016, „Prepositional Modifiers”, în G. Pană Dindelegan (ed.), *The Syntax of Old Romanian*, Oxford, Oxford University Press, p. 359–360.
Şovar, Andreea, 2012, *Morfosintaxa şi semantica numelor de rudenie în limba română veche*, Facultatea de Litere, Universitatea din Bucureşti, teză de doctorat.

LE SYNTAGME PRÉPOSITIONNEL *N1 de N2 (neveu de sœur).* OBSERVATIONS MORPHOSYNTAXIQUES ET SÉMANTIQUES (concernant le roumain ancien)

Résumé

On remarque, dans le roumain ancien (1521–1780), un grand nombre de syntagmes prépositionnels *N1 de N2* (*neveu de sœur*), surtout dans les documents officiels de l'époque.

Cet article porte sur quelques aspects de ce syntagme : sa fréquence selon les types de textes étudiés ; la classification sémantique des constructions marquées par la préposition *de* ; ses particularités morphosyntaxiques et sémantiques ; sa présence dans les anciennes grammaires du roumain.

BDD-A31123 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:52:27 UTC)